

INÈS SAUDELLI^a
ELS DUMORTIER^b

Mannen van plezier? Een onderzoek naar hoe mannelijke sekswerkers harm reduction beleven

Panopticon, 39 (1), 34-53
© 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | January 2018

- ^a Doctoraal onderzoekster, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (Corresp.: Ines.Saudelli@vub.be).
^b Hoofddocent, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

MEN OF PLEASURE?

A RESEARCH INTO HOW MALE SEX WORKERS EXPERIENCE HARM REDUCTION

In this research in-depth interviews were taken from ten male escorts to find out how they experience harm reduction, which aims at reducing/avoiding harms related to sex work. Even though all respondents admit that such harms exist and agree that harm reduction is highly useful, not all think it applies to them. While scientific researchers have shown that street sex workers experience more harms than those who work indoor, our results confirm that it might also be advisable for aid organizations to make a distinction between full-time sex workers on the one hand who seem to experience more difficulties and are more in need of social welfare and their part-time colleagues on the other hand who are more positive about their job and do not wish to use harm reduction. Furthermore, even though not all the participants are in favor of male-only targeted harm reduction initiatives, the fact that there are significant differences between male and female sex workers cannot be denied.

Keywords: male sex work – harm reduction – experience

Kernwoorden: mannelijk sekswerk – harm reduction – beleving

1. INLEIDING

Prostitutie is een fenomeen dat al sinds haar bestaan voer geweest is voor menig debat, aangezien het gaat om een beladen onderwerp waaraan een morele dimensie verbonden is en waarover iedereen wel een mening heeft klaarliggen (WAGENAAR, ALTINK, & AMESBERGER, 2013). Er zijn wereldwijd steeds voor- en tegenstanders van sekswerk geweest (ZATZ, 1997; SCHWARZENBACH, 1990; SHRAGE, 1989; WEITZER, 2009; O'CONNELL DAVIDSON, 1998) en de discussie omtrent het al dan niet toelaten ervan blijft tot op de dag van vandaag in vele landen een moeilijke kwestie (BARNETT & CASAVANT, 2011; WEST, 2000). Daarnaast bestaat er binnen het wetenschappelijk en maatschappelijk debat discussie over de wijze waarop naar sekswerkers gekeken moet worden. Grofweg gesteld kunnen de verschillende posities onderverdeeld worden in twee grote strekkingen: de abolitionisten aan de ene kant die ijveren voor het afschaffen van prostitutie en de regularisten aan de andere kant die net strijden voor het toelaten ervan. De eerste strekking beschouwt sekswerkers ofwel als criminelen die gestraft/heropgevoed moeten worden ofwel als slachtoffers die bescherming nodig hebben en kost wat kost

gered moeten worden (WIJERS, 2004; ANDERSON, 2002). Deze strekking pleit voor een volledige of gedeeltelijke criminalisering van sekswerk. Tot de tweede strekking behoren de legaliserende en decriminaliserende stromingen. Volgens de legaliserende stroming is prostitutie een onvermijdelijk kwaad. Beter lijkt het dan ook om sekswerk toe te laten, maar slechts onder bepaalde wettelijke voorwaarden om een zekere controle te kunnen behouden en zo de openbare orde en het publiek welzijn te kunnen bewaren (DEADY, 2011; SCHULZE et al., 2014). De decriminaliserende stroming beschouwt sekswerkers veelal als rationele wezens die er bewust voor kiezen in het milieu te stappen (SANDERS & CAMPBELL, 2007; OUTSHOORN, 2001) en die recht moeten hebben op een volwaardig statuut (MOSSMAN, 2007).

Een benadering die zich recent binnen deze laatste groep heeft ontwikkeld is *harm reduction*, ook wel schadebeperking genoemd (REKART, 2005). Aanvankelijk had deze aanpak niet rechtstreeks met sekswerk te maken. De eerste *harm reduction* initiatieven ontstonden immers midden jaren '80 in enkele westerse landen in het kader van problematisch druggebruik en de bijbehorende hiv-problematiek (CUSICK, 2006). Met het oog op het optimaliseren van de volksgezondheid was het belangrijk de schade (zoals het risico op hiv) waarmee druggebruikers door hun verslaving geconfronteerd worden, te minimaliseren. Aangezien drugverslaafden volledig laten stoppen met drugs in het verleden een zeer tijdrovende en moeilijke opdracht bleek te zijn die vaak op niets uitdraaide, begonnen de medische diensten druggebruikers te voorzien van methadon en propere injectienaalden (WINDELINCKX, 2014). Deze initiatieven leidden al snel tot veelbelovende resultaten met een significante daling in het aantal besmettingen met hiv als koploper (HUNT et al., 2003).

Dit succes zorgde ervoor dat men vanaf de jaren '90 schadebeperking ook gaan toepassen is op andere domeinen, waaronder sekswerk (JEAN, 2010). Wel bleef *harm reduction* naar sekswerkers toe in het begin een duidelijke link behouden met drugs door hoofdzakelijk de focus te plaatsen op druggebruikende sekswerkers, met als gevolg dat zij die geen verdovende middelen gebruikten geen recht hadden op schadebeperkingsinitiatieven en grotendeels genegeerd werden (CUSICK, 2006). Na verloop van tijd groeide het besef dat ook hulp aan niet gebruikende sekswerkers welkom was en begon men stilaan *harm reduction* toepasbaar te achten op de gehele populatie van sekswerkers. Net zoals bij *harm reduction* naar druggebruikers toe, was het niet de bedoeling sekswerkers te dwingen zich te onthouden van het sekswerk, maar wou men hen vooral weerbaarder maken tegen potentiële gevaren (REKART, 2005). In het begin werd dit evenwel beperkt tot het bestrijden van *harms* met betrekking tot de fysieke gezondheid zoals hiv en seksueel overdraagbare infecties (SOI's). Pas vanaf de eeuwwisseling begon de *harm reduction* strekking zich ook te richten tot andere *harms* (JEAN, 2010; GOODE, 2014; REKART, 2005).

Onderzoekers wereldwijd hebben de laatste jaren ruime aandacht gespendeerd aan het detecteren van al die mogelijke *harms*, waaronder het risico op hiv en andere geslachtsziektes (BARAL et al., 2015; MAYAUD & MABEY, 2004; NAGOT et al., 2002), uitbuiting (WILLIAMSON & CLUSE-TOLAR, 2002), stigma en discriminatie (PADILLA et al., 2008) en geweld (CHURCH et al., 2001). Veel minder aandacht ging echter uit naar hoe sekswerkers zelf deze *harms* en de *harm reduction* initiatieven beleven.

In dit onderzoek laten we mannelijke sekswerkers aan het woord over de manier waarop zij de *harm reduction* diensten beleven die momenteel door de hulpverlening in België aangeboden worden. Wij hebben ervoor gekozen ons specifiek te richten tot mannen, vermits de mannelijke sekswerker nauwelijks aan bod komt in het maatschappelijk en wetenschappelijk debat (VAN WESENBECK, 2012; MARQUES, 2011), ook al ontkennen we niet dat de belangstelling voor de groep 'mannen van plezier' de laatste jaren gegroeid is (WEITZER, 2009).

Dankzij de bestaande onderzoeken kan aangenomen worden dat mannenprostitutie naast een onloochenbare congruentie met vrouwelijk sekswerk een flagrante incongruentie bezit die niet genegeerd mag worden. Mannen zijn net zoals vrouwen in dezelfde categorieën werkzaam (HARCOURT & DONOVAN, 2005), halen dezelfde redenen aan om in de prostitutie te stappen (VAN WESENBEECK, 2012), geven dezelfde antwoorden wanneer gepeild wordt naar hun tevredenheid over het sekswerk (VAN WESENBEECK, 2012) en worden met dezelfde risico's geconfronteerd (REKART, 2005). Toch zijn er ook verschillen op te merken. Zo gaan mannen meer onzichtbaar te werk dan vrouwen (VAN SAN, 2007), krijgen ze te kampen met een groter taboe (WEST, 1993) en wordt er bij hen meer aandacht besteed aan homoseksualiteit (VAN WESENBEECK, 2012). Bovendien blijken zij minder lang in de seksindustrie te vertoeven (WEITZER, 2009), worden ze minder snel tot prostitutie gedwongen (WEITZER, 2009) en kennen ze een hoger risico op besmetting met hiv (BEYRER et al., 2015; ESTCOURT et al., 2000). Het staat dus buiten kijf dat mannelijke sekswerkers een zekere specificiteit bezitten die hen onderscheidt van hun feminiene collega's. Meer onderzoek naar mannelijke sekswerkers en de manier waarop zij *harm reduction* in België beleven, zal er volgens ons toe kunnen bijdragen dat de praktijk betere inzichten verwerft in de leefwereld van deze groep, wat haar mogelijk zal toelaten haar dienstenaanbod nog beter af te stemmen op de specifieke behoeften van mannelijke sekswerkers. Ook voor het beleid kan bijkomend onderzoek nuttig zijn, vermits momenteel nog te weinig een onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke en vrouwelijke sekswerkers en mannelijk sekswerk op politiek vlak weinig aandacht krijgt (VAN GELDER, 2015). Een beter begrip van deze doelgroep kan ervoor zorgen dat de besluitvorming in de toekomst gebaseerd wordt op een meer realistisch beeld van sekswerkers. Op die manier kan tevens ingegaan worden tegen het verouderde stereotype beeld van de sekswerker als slachtoffer dat uit de prostitutie moet gered worden (SCOTT et al., 2005).

2. HARM REDUCTION IDEOLOGIE

De ideeën waarachter *harm reduction* zich schaaft kunnen samengevat worden aan de hand van enkele basisprincipes (JANA, ROJANAPITHAYAKORN & STEEN, 2006).

Allereerst stelt *harm reduction* dat sekswerkers bij de uitoefening van hun job met schade geconfronteerd kunnen worden (CUSICK, 2006). Hiermee wil ze echter niet bedoelen dat sekswerk inherent schadelijk zou zijn, maar wel dat het risico's op toekomstige schade introduceert of versterkt (WOOTTON, 2007). Het risicogehalte van sekswerk interfereert daarenboven met de kwetsbaarheid van de betrokken sekswerker (REKART, 2005). Onderzoeken hebben immers uitgewezen dat sommige sekswerkers, omdat zij bepaalde kenmerken bezitten (zoals mentale ziekte, geschiedenis van seksueel misbruik, gevoel van deprivatie, enzovoort), kwetsbaarder en vatbaarder zouden zijn voor de risico's die met het sekswerk gepaard gaan (CUSICK, 2006; VAN WESENBEECK, 2005; SPICE, 2007). De opdracht die deze strekking zich dan ook stelt is de bestaande kwetsbaarheid onder de gehele populatie van sekswerkers te verminderen en ervoor te zorgen dat het sekswerk zo weinig mogelijk schade aanricht.

Daarnaast definieert *harm reduction* zichzelf als een strekking waarbij het welzijn van de sekswerkers op de eerste plaats komt. Zo denkt zij voornamelijk aan wat sekswerkers zelf willen en ageert ze alleen maar in het bestwil van deze populatie (CUSICK, 2006).

Tot slot willen de aanhangers van *harm reduction* sekswerkers nauwer betrekken bij de bepaling van het beleid, om te vermijden dat zij in de kou blijven staan en er beslissingen die hen aanbelangen over hun hoofden heen worden genomen, zonder enige inspraak (REKART, 2005).

3. RISICO'S VAN HET VAK DIE GEVISEERD WORDEN DOOR HARM REDUCTION

Alhoewel het niet de bedoeling is van dit artikel om in te gaan op de verschillende risico's die aanleiding kunnen geven tot schade bij sekswerk, wensen we een kort overzicht te geven van de risico's waarop de *harm reduction* initiatieven zich focussen.

Een van de belangrijkste aandachtspunten van *harm reduction* is ongetwijfeld het risico op seksueel overdraagbare infecties (SOI's). Onderzoeken hebben uitgewezen dat sekswerkers niet altijd veilig vrijen en meestal een relatief hoog aantal sekspartners hebben, waardoor zij een zeker risico lopen op besmetting met hiv en andere SOI's (BARAL et al., 2015; MAYAUD & MABEY, 2004; NAGOT et al., 2002). Dit risico blijkt nog groter te zijn, indien het sekswerk gecombineerd wordt met druggebruik (McKEGANEY, 1994).

Vervolgens wil *harm reduction* ook de strijd aangaan tegen het geweld waarmee sekswerkers geconfronteerd kunnen worden. Meerdere studies hebben hier in het verleden aandacht aan besteed en toonden aan dat zeker 50% van de sekswerkers slachtoffer zou worden van geweld (CHURCH et al., 2001; WAHAB, 2005; KINNELL, 2004). Geweld omvat in dit verband naast fysieke agressie, ook beledigend taalgebruik, discriminatie, sociale marginalisatie en financiële exploitatie (SCOTT et al., 2005). Niet alleen klanten of pooiers oefenen deze vormen van geweld uit op sekswerkers, maar ook instituties zoals de politie, justitie en de hulpverleningssector kunnen er zich aan bezondigen (REKART, 2005; THUKRAL, DITMORE, & MURPHY, 2005). Desalniettemin bestaat er een lage aangiftebereidheid. De meest voorkomende redenen hiervoor blijken schaamte, onwetendheid en angst voor geweld door de politie te zijn (VAN NUNEN, GRYSEELS, & VAN HAL, 2012).

Uit literatuur blijkt verder dat sekswerkers vaak geconfronteerd worden met allerlei vooroordelen en een negatief imago. Om moeten gaan met deze stigmatisering kan ertoe leiden dat het leven van sekswerkers bemoeilijkt wordt en ze vaak te kampen krijgen met psychologische problemen (BOELS, 2014). Zonder rekening te houden met de individualiteit van elke sekswerker wordt er een stereotiep beeld over hen gecreëerd: marginaal, dom, arm, drug- en/of alcoholverslaafd, zelfdestructief, antisociaal,... zijn slechts enkele voorbeelden van termen die zij toegeschreven krijgen (SCOTT et al. 2005; KOKEN et al., 2004). Het mag bijgevolg dan ook niet verbazen dat niet alle sekswerkers open wensen te zijn over hun bezigheden. Echter, het verstoppert van het sekswerk blijkt zeer vermoeiend en belastend te zijn (KOKEN et al., 2004; SANDERS, 2004; LAZARUS et al., 2012). Zo geven sommige sekswerkers aan dat zij voortdurend op hun hoede zijn, alibi's creëren voor de momenten waarop zij actief zijn in de seksbusiness, excuses verzinnen voor de inkomsten die via het sekswerk verkregen worden, enzovoort (PADILLA et al., 2008). Dit alles neemt veel tijd in beslag en plaatst een grote druk op hun schouders (VAN NUNEN, GRYSEELS, & VAN HAL, 2012).

Drugs en alcohol worden ook vaak geassocieerd met sekswerk (LI, LI, & STANTON, 2010; DECORTE et al., 2011; SPICE, 2007). Met het risico op drug- en/of alcoholgebruik wil niet bedoeld worden dat elke sekswerker drugs neemt en of alcohol consumeert, maar wel dat zij er frequenter mee in contact komen en bijgevolg het gevaar lopen er afhankelijk van te worden.

Studies hebben uitgewezen dat sommige sekswerkers deze verslavende middelen beginnen te gebruiken eenmaal in het milieu terechtgekomen om met de stress te kunnen omgaan of om in de *mood* te komen vooraleer aan de seksuele daad te beginnen (DITMORE, 2013). Het kan ook voorvallen dat de klant de sekswerker ertoe aanzet mee drugs of alcohol te consumeren (DITMORE, 2013). Voor anderen is een drugsverslaving dan weer een van de redenen om zich te prostitueren (CUSICK, MARTIN, & MAY, 2003). Bovendien heeft onderzoek aangetoond dat alcohol- en druggebruik binnen de seksindustrie onlosmakelijk verbonden

zijn met andere risico's zoals geweld, misbruik, onveilige seks en hiv-infectie (REKART, 2005; DECORTE et al., 2011).

4. DE HARM REDUCTION METHODIEKEN VAN DE HULPVERLENING

De schadebeperkingsmethodieken die door de medische diensten en hulp- en dienstverlening ingezet worden in de strijd tegen voornoemde risico's, steunen op vier principes: preventie, educatie, *empowerment* en zorg.

Om aan preventie te kunnen doen, moet de hulpverlening eerst en vooral in contact komen met sekswerkers. Dit doet ze via *outreach*werk, wat inhoudt dat de hulpverleningsorganisaties zowel *online* als *offline* proactief op zoek gaan naar sekswerkers, met als doel zichzelf aan hen kenbaar te maken. Verder gaat het bij preventie voornamelijk om het informeren van de sekswerkers over de mogelijke risico's op hiv en andere geslachtsziektes en hoe deze te vermijden. Veel toegepaste technieken zijn het geven van gratis voorbehoedsmiddelen en het kosteloos uitvoeren van medische testen om na te gaan of er een of meerdere ziektes zich gemanifesteerd hebben (VAN NUNEN, GRYSEELS, & VAN HAL, 2012). Daarnaast worden ook veiligheidstips gegeven, zoals bijvoorbeeld het feit dat het beter is pas een douche te nemen na een shift in plaats van ertussen, aangezien dit laatste het risico op besmetting met een SOI verhoogt (LUITJENS, 2017). Alhoewel het bij preventie in hoofdzaak gaat over het voorkomen van hiv en andere ziektes, wordt ook raad voorzien voor wanneer sekswerkers geconfronteerd worden met geweld, drugs, stress, relationele-, juridische- en administratieve problemen (VAN NUNEN, GRYSEELS, & VAN HAL, 2012).

Het doel van educatie of vorming is het bijbrengen van een zekere kennis aan personen actief in de seksbranche (CUSICK, 2006). Zo gaat men onder andere sekswerkers onderrichten over de mogelijke ziektes die zij kunnen oplopen, over hoe een gezonde levensstijl te hanteren, over wat zij dienen te doen bij verwondingen, over wat de beste werkomstandigheden zijn, enzovoort. Net zoals preventie zich niet beperkt tot het medische, gaat ook educatie veel breder: er kunnen eveneens opleidingen gegeven worden met betrekking tot het leren van een nieuwe taal, een beroepsactiviteit, het beheren van geld, onderhandelings technieken, lees- en schrijfvaardigheden, enzovoort (REKART, 2005).

Een *harm reduction* methodiek die onder deze pijler geplaatst wordt, is *peer education*. Bij *peer education* gaan ervaren sekswerkers advies geven aan beginnelingen over hoe best het sekswerk te organiseren en dit met het oog op het vermijden van eventuele problemen en het zo comfortabel mogelijk te werk gaan (DONEY, 1996). Deze methode blijkt uit reeds gevoerde projecten zeer positieve resultaten te behalen (REKART, 2005). Dit onder meer omdat getrainde sekswerkers veel ervaring en een zekere *knowhow* hebben: ze weten wat het is om actief te zijn in de seksindustrie, ze weten welke gevaren er dreigen bij de uitoefening van de job, ze weten wat te doen om SOI's te vermijden. Beginnende sekswerkers kunnen zich met hen associëren, aangezien zij hetzelfde ervaren en dit een zeker gevoel van verbondenheid kan creëren (WOOTTON, 2007).

Empowerment heeft als doel de kwetsbaarheid van de sekswerkers te reduceren (REKART, 2005). Bij deze methodiek gaat men zowel de vaardigheden die sekswerkers reeds bezitten trachten te optimaliseren als hen nieuwe, nog onbestaande vaardigheden aanleren (CUSICK, 2006). Dit allemaal met de bedoeling sekswerkers sterker in hun schoenen te laten staan, zodat zij controle kunnen uitoefenen op hun eigen leven (REKART, 2005).

Succesvolle *empowerment* programma's hebben reeds geleid tot een verhoogd zelfbeeld en zelfvertrouwen bij sekswerkers, aandacht voor de ongelijkheid waarmee zij geconfronteerd kunnen worden, het voorzien van kosteloze kinderopvang voor alleenstaande sekswerkers, gespecialiseerde hulp voor met hiv-besmette sekswerkers, enzovoort (REKART, 2005).

Via zorg wil men sekswerkers toegang verzekeren tot alle medische diensten en (gespecialiseerde) hulp- en dienstverlening (REKART, 2005). Dit dient dan ook niet beperkt te worden tot enkel hulp bij het voorkomen en behandelen van geslachtsziektes. Sekswerkers kunnen immers evengoed geconfronteerd worden met problemen zoals stress, mentale ziektes, alcohol-/drugproblemen en *burn-out* en moeten ook hierbij begeleid worden (WOOTTON, 2007). Vandaar dat het volgens REKART (2005) ook belangrijk is dat hulpverleningsorganisaties die zich richten tot sekswerkers een goede kennis hebben van het volledige hulp- en dienstverleningslandschap zodat zij sekswerkers die te kampen krijgen met welbepaalde problemen gepast kunnen doorverwijzen naar gespecialiseerde organisaties. Verder is het cruciaal dat de hulpverlening anoniem en laagdrempelig te werk gaat, zo niet bestaat het risico dat sekswerkers de stap naar hulp niet durven zetten (VAN NUNEN, GRYSSELS, & VAN HAL, 2012).

5. HARM REDUCTION METHODIEKEN/STRIJDMIDDELEN VAN DE SEKSWERKERS ZELF

Ook sekswerkers zelf blijken aan *harm reduction* te doen (BOELS, 2014). Onderzoeken hebben aangetoond dat zij, op basis van hun persoonlijke kennis, cultuur, traditie en ervaring, verschillende strategieën hebben ontwikkeld om de mogelijke *harms* te bestrijden (REKART, 2005; SPICE, 2007).

Om fysiek geweld tegen te gaan, is de voorzorgsmaatregel bij uitstek aan een vertrouwd persoon laten weten waar de afspraak met de klant zal plaatsvinden (VAN NUNEN, GRYSSELS, & VAN HAL, 2012). Op die manier kan meteen worden ingegrepen wanneer het dreigt fout te lopen. Ook wanneer de klant naar de woonst van de sekswerker zelf komt, wordt meestal een vertrouwenspersoon hierover ingelicht, zodat deze hulp kan bieden wanneer de klant agressief wordt of weigert te betalen. OVERS en HUNTER (2014) toonden daarnaast nog aan dat sommige sekswerkers een pepperspray, mes of ander wapen op zak hebben voor wanneer er zich problemen zouden manifesteren.

Ook om met de meer psychologische risico's, zoals stigmatisatie en emotionele druk om te gaan en de gevolgen hiervan op lange termijn te beperken, hebben sekswerkers *harm reduction* strategieën bedacht (VAN WESENBEECK, 2012).

Allereerst zijn er sekswerkers die een dubbel leven leiden. Net omdat vele personen neerkijken op sekswerk, beslissen sommige sekswerkers om hun leven in de seksindustrie verborgen te houden en daarnaast een ander *mainstream* leven te leiden. Op deze manier komt niemand van hun seksactiviteiten te weten en worden zij ook niet geconfronteerd met het stigma dat heerst rond sekswerk (PADILLA et al., 2008). Anderen daarentegen maken hun seksactiviteiten wel bekend, maar slechts aan selectief uitgekozen personen. Deze techniek wordt ook wel *covering* genoemd. De essentie in het coveren is bepalen aan wie en wanneer je het vertelt. Zo kiezen sommigen ervoor om enkel andere sekswerkers te informeren, terwijl anderen liever hun partner en/of familie inlichten (KOKEN et al., 2004).

Nog een andere techniek die veelvuldig gebruikt wordt door sekswerkers, is *identity management*. Men gaat zich ontdoen van de heersende negatieve omschrijving die gekoppeld wordt aan sekswerk en creëert een nieuwe constructieve identiteit. Zo heeft onderzoek uitgewezen dat sommigen zich niet definiëren als 'sekswerker', maar eerder als een hulpverlener die personen met seksuele dysfuncties begeleidt. Door sekswerk te beschouwen als een altruïstische professie wordt de bestaande negatieve stereotypering tegengegaan (KOKEN et al., 2004; MORRISON & WHITEHEAD, 2005).

Legitimatie is eveneens een veel toegepaste strategie. Sekswerkers gaan legitimeren waarom zij gerechtigd zijn de job van sekswerker uit te oefenen. Voorbeelden die meestal gegeven worden zijn financiële noodzaak, het moeten opvoeden van kinderen, enzovoort.

Door het feit dat zij een 'legitieme' reden hebben om actief te zijn in de seksindustrie, associëren zij zichzelf niet zo zeer met het stereotype beeld, maar zien zij zichzelf eerder als temporele sekswerkers die uit noodzaak in het seksmilieu zijn terechtgekomen (PADILLA et al., 2008).

Tot slot streven sekswerkers er ook naar risico's op relationele problemen te voorkomen. Zo trachten zij grenzen te behouden tussen het werk en het eigen romantisch leven (KOKEN et al., 2004). De creatie van deze genoodzaakte afstand gebeurt onder meer via het condoomgebruik: bij commerciële seks wordt een condoom gebruikt, bij romantische seks niet. Het achterwege laten van het voorbehoedsmiddel bij de eigen partner staat als symbool voor het vertrouwen en geloof in de relatie en toont aan dat er sprake is van een grotere intimiteit (VAN NUNEN, GRYSEELS, & VAN HAL, 2012).

6. HARM REDUCTION IN BELGIË

Op het vlak van de hulpverlening domineert in België het sekswerkerdiscours. Vanaf de jaren 1990 werd het hulpverleningsaanbod voor sekswerkers aanzienlijk uitgebreid en kwamen de gezondheid en het welzijn van sekswerkers centraal te staan (VAN LOON, 2010). In België zijn er twee organisaties die zich specifiek tot mannelijke sekswerkers richten, namelijk Boysproject (BOYSPROJECT, 2016) en Alias (ALIAS, 2016). Daarnaast zijn er nog een aantal andere hulpverleningsdiensten die zowel mannelijke als vrouwelijke sekswerkers als doelgroep hebben, namelijk Ghapro (GHAPRO, 2016), Pasop (PASOP, 2016), Espace P (ESPACEP, 2016), Icar (ICAR, 2016) en Entre 2 (ENTRE 2, 2016). Deze organisaties zijn allemaal gesitueerd in Belgische grootsteden waaronder Antwerpen, Gent, Brussel en Luik. Uit de activiteitenrapporten van deze organisaties wordt duidelijk dat zij aan *harm reduction* doen: via het leveren van een zo gevarieerd mogelijk dienstenaanbod trachten zij de schade die gelinkt is aan sekswerk zoveel mogelijk te reduceren en wensen zij het welzijn van de sekswerkers te bevorderen. Voorbeelden van de *harm reduction* diensten die zij aanbieden zijn het gratis uitdelen van condooms en glijmiddel, het verlenen van psychosociale en administratieve begeleiding, het geven van infosessies over veilige seks, enz.

Het bestaan van dergelijke organisaties is uitermate belangrijk, aangezien studies in het verleden hebben aangetoond dat veel sekswerkers geen toegang hebben tot de reguliere gezondheidszorg, omwille van de bestaande stigmatisering, incompatibele werkuren, illegaal verblijf in het land, gebrek aan anonimiteit, enzovoort (SHANNON et al., 2008; SHAVER, 2005). Een groot pluspunt van deze organisaties is dat ze anoniem en gratis te werk gaan, zaken die sekswerkers ten goede kunnen komen. De dienstverlening van de verschillende organisaties komt in grote lijnen overeen en wordt ofwel op de werkplek van de sekswerkers zelf verleend ofwel in het hulpverleningscentrum (VAN NUNEN, GRYSEELS, & VAN HAL, 2012). Wel geven sommige van deze organisaties aan over te weinig middelen/personeel te beschikken waardoor zij niet altijd de service kunnen bieden die zij zouden wensen te verlenen (ALIAS, 2016).

7. METHODOLOGIE

Om na te gaan wat mannelijke sekswerkers zelf nu eigenlijk vinden van deze *harms* en *harm reduction* initiatieven, besloten we hen hierover aan het woord te laten. Wel wisten we op voorhand dat het bekomen van respondenten voor deze studie geen gemakkelijke zaak zou zijn. Vele onderzoekers zoals SPICE (2007), BENOIT et al. (2005) en MOFFATT en PETERS (2004) maakten immers reeds melding van het *hard-to-reach* karakter van sekswerkers en ondervonden diverse moeilijkheden bij het vinden van 'sekswerker-respondenten', zoals het gebrek aan motivatie voor deelname aan onderzoek en het verdoken karakter van sekswerk. Deze moeilijkheden bleken bovendien in grotere mate van toepassing te zijn op

mannelijke sekswerkers. Vrouwelijke sekswerkers zijn immers meer werkzaam in zichtbare vormen van sekswerk zoals raam- en barprostitutie, terwijl mannelijke sekswerkers vaker 'onzichtbaar' te werk gaan (VAN DEN HAZEL et al., 2008). Toch slaagden deze onderzoekers er uiteindelijk in (mannelijke) sekswerkers te bevragen en dit via het bewandelen van verschillende pistes: ofwel werd er aan hulpverleningsorganisaties gevraagd of zij sekswerkers kenden die bereid waren deel te nemen aan onderzoek (VAN NUNEN, GRYSSELS, & VAN HAL, 2012) ofwel werden sekswerkers persoonlijk gecontacteerd via hun contactgegevens die op internetsites te vinden waren (MORRISON & WHITEHEAD, 2005) ofwel ging een onderzoeksteam eerst maandenlang op het veld om het vertrouwen te winnen van de sekswerkers en nadien over te gaan tot het selecteren van respondenten (PADILLA et al., 2008).

Gezien de beschikbare tijd voor deze studie beperkt was, werd ervoor gekozen om de mannelijke sekswerkers te contacteren via hun gegevens die konden worden teruggevonden op de websites die zij gebruiken om hun diensten aan te bieden. De contactname verliep via sms-berichten, vermits bijna alle mannelijke sekswerkers op hun onlineprofiel aangeven het liefst op deze manier gecontacteerd te worden. Alhoewel volgens VAN NUNEN, GRYSSELS, & VAN HAL (2012) sekswerk niet alleen slaat op het verlenen van fysieke seksuele contacten tegen geld of een andere vergoeding, maar ook diensten zoals telefoonseks, webcamseks, pornografie en paaldansen omvat, besloten wij enkel personen te contacteren die aangaven in te stemmen met penetratie tegen financiële vergoeding. Zowel hetero-, homo- als biseksuelen en transgenders werden gecontacteerd in het Nederlands, Frans en Engels, de drie talen die de onderzoeksters beheersen. In een korte sms vroegen we of de sekswerkers akkoord gingen met een interview over hun beleving met het sekswerk en de hulpverlening. Er werd bewust gekozen om de term *harm reduction* – in eerste instantie – niet te vermelden, omdat we niet zeker waren of iedere sekswerker er wel vertrouwd mee was.

Van de in totaal 104 gecontacteerde mannelijke sekswerkers kregen we 28 antwoorden terug waarvan er tien uiteindelijk instemden met een interview. Dit aantal had hoger kunnen zijn, indien we waren ingegaan op de vraag van een aantal sekswerkers om vergoed te worden. Vermits het beschikbare budget echter beperkt was, konden we hieraan geen gevolg geven.

De leeftijden van de geïnterviewde sekswerkers varieerden tussen 23 en 46 jaar. Acht onder hen hadden de Belgische nationaliteit en de twee anderen waren respectievelijk Braziliaan en Roemeen. De woonplaatsen van de respondenten waren verspreid over heel België. Vijf sekswerkers identificeerden zichzelf als hetero-, drie als bi- en twee als homoseksueel. Wel moeten we hierbij vermelden dat enkele sekswerkers, die zichzelf als heteroseksueel beschouwden en duidelijk maakten zich enkel seksueel aangetrokken te voelen tot vrouwen, toegaven ook met mannen seks te hebben voor geld. Ze gaven aan zich genoodzaakt te voelen hun geaardheid uit te schakelen wanneer ze aan het werk zijn, vermits ze naar eigen zeggen anders onvoldoende klanten hebben om financieel rond te komen omdat de vraag van vrouwen naar mannelijke sekswerkers beperkter is.

Alhoewel een van de respondenten in het verleden gewerkt had als straatprostituë, waren alle tien respondenten op het moment van het interview werkzaam als escort, met als gevolg dat de categorieën, straat-, raam- en barprostitutie bijna of helemaal niet voorkomen in dit onderzoek. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat escorts hoofdzakelijk via het internet klanten ronselen (LEE-GONYEA, 2009), terwijl raam- en barprostituës zelden online terug te vinden zijn en we enkel via websites respondenten hebben kunnen vinden. Dit vormt een beperking, aangezien raam- en barprostituës niet aan het woord gelaten werden en zij mogelijk *harm reduction* op een andere manier beleven. De externe validiteit van

deze studie is dan ook laag, vermits de resultaten niet gegeneraliseerd kunnen worden naar de totale groep van mannelijke sekswerkers (MAESSCHALK, 2009).

Om een antwoord te kunnen formuleren op onze onderzoeksvraag was het essentieel om de deelnemende mannelijke sekswerkers zoveel mogelijk te laten vertellen. Het leek ons bijgevolg logisch te opteren voor het kwalitatieve diepte-interview als dataverzamelingsmethode, vermits deze techniek ons de mogelijkheid gaf een beeld te creëren van de wijze waarop zij hun eigen sociale realiteit construeren (BEYENS & TOURNEL, 2009). Tijdens de vraaggesprekken zijn we allereerst nagegaan of de sekswerkers werkelijk met *harms* geconfronteerd werden en zo ja, dewelke. Vervolgens peilden we naar hun beleving van de bestaande *harm reduction*-initiatieven (nadat we hen via het geven van verschillende voorbeelden hadden uitgelegd wat *harm reduction* juist betekent) en vroegen we hen wat er eventueel anders en beter kon.

8. RESULTATEN: TUSSEN FUN EN HARM? DE BELEVING VAN SEKSWERK

Op de vragen of mannelijke sekswerkers geconfronteerd worden met *harms*, wat zij vinden van de *harm reduction* initiatieven, hoe ze die beleven en of ze zelf ook aan schadebeperking deden, kregen we een aantal verrassende en ook wel contradictorische antwoorden.

8.1. Een expliciete erkenning van de *harms*

Er werd allereerst nagegaan hoe de respondenten stonden tegenover de *harms* die (zoals hierboven reeds vermeld) volgens de schadebeperkingsgedachte gelinkt kunnen worden aan sekswerk, met name het risico op hiv en andere SOI's, het risico op geweld, het risico op stigmatisering en het risico op drug- en/of alcoholgebruik. In dit opzicht kon een uniformiteit worden teruggevonden: alle sekswerkers zeiden volmondig 'ja' op de vraag of bovenstaande *harms* voor sekswerkers een reëel gevaar vormen. De voorzichtigheid gebiedt ons hierbij de vraag te stellen in hoeverre de respondenten zelf niet onderhevig zijn aan stigmatiserende beeldvorming en daarom deze vraag positief beantwoorden. Het is ook mogelijk dat zij bij *harms* voornamelijk aan straatprostitutie denken. MORRISON & WHITEHEAD (2005: 177) stellen in dit verband: *"It is ironic that interviewees' perceptions of street prostitutes (or hustlers) reflect many of the negative stereotypes mainstream culture possesses about the sex industry in general."* Toch kan niet ontkend worden dat sekswerk volgens talrijke wetenschappers een duidelijke link met schade vertoont (o.a. HARDING, 2005; SPICE, 2007; JEAL, SLAISBURY, & TURNER, 2008; BINDEL et al., 2012; JEAL & SALISBURY, 2004; SANDERS, 2007; VAN NUNEN, GRYSEELS, & VAN HAL, 2012).

Wanneer dan vervolgens gevraagd werd of de respondenten zelf al eens met een of meerdere van deze *harms* in aanraking zijn geweest, antwoordde een grote meerderheid negatief. Er kan dus een tegenstrijdigheid worden opgemerkt: terwijl ze het bestaan van *harms* nadrukkelijk erkennen en ook zelf allerlei voorzorgen nemen om hun veiligheid te garanderen (iets wat ook in andere onderzoeken naar boven komt, zoals bijvoorbeeld bij BOELS, 2014), is een groot deel van hen er nog nooit mee geconfronteerd geweest. De vraag stelt zich dan ook of de deelgenomen sekswerkers uitzonderingen op de regel zijn of dat ze eerder omwille van redenen zoals schaamte en verlegenheid niet willen/durven toegeven reeds slachtoffer te zijn geweest. Hierbij viel op dat de respondenten die resoluut zeiden nog geen slachtoffer te zijn geweest van *harms*, voornamelijk *parttime* sekswerkers zijn, terwijl de weinige ondervraagden die toegaven wel al met *harms* te maken hebben gehad, zich op voltijdse basis prostitueren.

Naast bovengenoemde *harms* maakten de respondenten ook gewag van meerdere andere moeilijkheden die sekswerk met zich meebrengt. Alhoewel deze moeilijkheden wel gekend zijn in de prostitutieliteratuur (REED et al., 2010; BREWIS & LINSTEAD, 2000), krijgen ze volgens de sekswerkers momenteel onvoldoende aandacht van de hulpverlening. Onzekerheid (al dan niet op financieel vlak) is de eerste moeilijkheid die de deelnemers vermeldde. Zo komt het vaak voor dat klanten op het allerlaatste moment niet komen opdagen of ter plaatse de afgesproken voorwaarden willen wijzigen. Onzekerheid had volgens enkele respondenten ook betrekking op hun dagindeling. De ene dag zit hun agenda bomvol, de andere dag is hij leeg. Vooraf plannen is voor sekswerkers vaak een probleem. Opvallend is dat dit laatste vooral als nadelig wordt ervaren door de sekswerkers die *fulltime* werken, vermits zij allen aangaven op zoek te zijn naar meer ritme in hun leven. De respondenten die *parttime* actief zijn als sekswerker gaven daarentegen aan het gebrek aan regelmaat net opwindend en spannend te vinden.

Verder gaven vele sekswerkers ook aan dat ze het op fysiek en psychisch vlak soms ontzettend moeilijk hebben om te vrijen met klanten die zij niet aantrekkelijk vinden, het niet al te nauw nemen met hygiëne of met bepaalde ziektes kampen. Ook in het onderzoek van KOKEN et al. (2004) werd hiernaar verwezen en vertelden de respondenten dat het niet altijd gemakkelijk is om de knop om te draaien. Vervolgens werden sommige respondenten geconfronteerd met een zekere druk om te presteren. Zij moeten er immers voor zorgen dat ze zoveel mogelijk aan de eisen en verwachtingen van de klant voldoen in de weinige tijd waarover ze beschikken. Dit maakt het psychisch zeer zwaar, zoals ook blijkt uit de studies van VAN SAN (2007) en UY et al. (2004). Tot slot was het voor enkele respondenten ook duidelijk dat mannelijke sekswerkers op bepaalde vlakken benadeeld worden tegenover hun vrouwelijke collega's. Zo wezen zij op het feit dat vrouwelijke sekswerkers zich vaak kunnen laten begeleiden door een chauffeur, terwijl dat voor mannelijke sekswerkers absoluut *not done* is en vinden zij dat vrouwen makkelijker dan mannen aangenomen worden om te werken als sekswerker in clubs, bars of wellnesscentra. Uiteraard mogen we niet vergeten dat het hier om het standpunt van de mannelijke sekswerkers zelf gaat. In de vergelijkende studie van VAN WESENBEECK (2012) hield de balans meer over in het voordeel van de mannelijke sekswerkers wat betreft exploitatie, geweld en omgaan met stigma. Volgens SHAVER & WEINBERG (2002) hebben vrouwen dan weer meer regelmatige werkuren, zien ze gemiddeld meer klanten per week en verdienen ze meer dan hun mannelijke collega's. Dit laatste gegeven wordt ook bevestigd in de comparatieve analyse van mannelijke en vrouwelijke escorts van KOKEN et al. (2010). Zij pleiten voor meer comparatief onderzoek met mannelijke, vrouwelijke en transgender sekswerkers uit zoveel mogelijk categorieën (straat-, bar-, raamprostitutie, escorts, ...) om de rol van gender en de verschillende categorieën beter te kunnen definiëren.

8.2. Harm reduction in België

Aan de respondenten werd gevraagd of ze de Belgische hulpverleningsorganisaties die zich richten tot sekswerkers kenden, of ze er beroep op deden en wat ze vonden van de *harm reduction* diensten die zij aanbieden. Uit de interviews is gebleken dat alle tien sekswerkers min of meer afweten van het bestaan van hulpverleningsorganisaties voor sekswerkers. Wie deze juist zijn, waar ze gesitueerd zijn en wat ze juist aanbieden of doen, blijft echter voor vele respondenten een vraag en dit blijkt ook het geval te zijn in de studie van PARSONS (2007). Slechts drie respondenten maken effectief gebruik van deze diensten en doen dit voornamelijk voor de medische bijstand die zij aanbieden. Opvallend is dat deze drie sekswerkers allemaal in de dichte nabijheid van zulke organisaties wonen, terwijl dat de respondenten die het minst afwisten van hulpverleningsdiensten voor sekswerkers voor-

namelijk in kleine steden of dorpjes resideren en dus ver verwijderd zijn van dergelijke instanties. Men kan zich bijgevolg afvragen of er een verband bestaat tussen de plaats waar de sekswerker actief is en de ligging van de organisaties wat betreft de kennis over en het gebruik maken van hulpverlening. Vele respondenten pleiten in ieder geval voor meer zichtbaarheid en spreiding van de organisaties.

Niettegenstaande het feit dat weinigen beroep doen op bijstand, is het zo dat bijna alle respondenten de aanwezigheid van *harm reduction* een goede zaak vinden. Volgens hen zijn er immers vele 'hulpeloze' sekswerkers die maar al te goed gebruik kunnen maken van schadebeperkingsinitiatieven. Wanneer dan gevraagd werd of ze zelf beroep (willen) doen op bijstand, gaf bijna iedereen te kennen voor zichzelf te kunnen zorgen en geen nood te hebben aan hulp. Volgens CUSICK, MARTIN, & MAY (2003), die onderzoek deden naar de kwetsbaarheid en druggebruik van sekswerkers, ligt de reden om geen contact te hebben met de hulpverlening in het feit dat sekswerkers niet willen praten over hun activiteiten en de hulpverlening niet vertrouwen. Men kan zich ook afvragen of de respondenten misschien uit schaamte niet hebben willen toegeven dat ze beroep doen op *harm reduction*. Wederom werd er een verband vastgesteld met het al dan niet voltijds beoefenen van sekswerk: vooral de *parttime* sekswerkers beweerden helemaal geen nood te hebben aan bijstand, terwijl hun *fulltime* collega's sneller beroep zouden doen op schadebeperkingsinitiatieven.

Naar de toekomst toe moet de hulpverlening volgens de ondervraagden meer bekendheid verwerven en 24u op 24u beschikbaar zijn. Volgens VAN NUNEN, GRYSEELS, en VAN HAL (2012) komen de openingsuren van de hulpverlenende organisaties immers vaak niet overeen met de onregelmatige werkuren van de sekswerkers. Zoals reeds eerder vermeld, onderstreepten de respondenten de noodzaak aan een betere zichtbaarheid en spreiding van de hulpverlening. De organisaties mogen volgens hen ook gerust talrijker worden in aantal. Anonimiteit en discretie zijn ook uiterst belangrijk, zowel naar de sekswerkers als naar hun klanten toe. Sommige respondenten waren immers van mening dat de huidige hulpverlening het namelijk niet altijd zo nauw neemt met anonimiteit en dat zij soms ook klanten van sekswerkers lastigvalt. Sekswerkers willen zelf bepalen hoe ze met hun klanten omgaan en wensen hierbij geen inmenging van derden. SPICE (2007: 325) formuleert het als volgt: *"Service providers must therefore be prepared to overcome these barriers and seek to establish trust by providing surroundings in which confidentiality, nonjudgemental attitudes and sympathetic listening predominate."* Dit is natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan. VAN NUNEN, GRYSEELS, en VAN HAL (2012) lieten in hun onderzoek ook hulpverleners aan het woord, die zeiden dat het grootste obstakel voor een degelijke service gebrek aan geld, personeel en tijd is.

Opmerkelijk is dat twee sekswerkers een nogal uitgesproken visie hadden over de werking van de hulpverleningsorganisaties. Zij geloven namelijk dat de belangrijkste taak van de hulpverlening erin moet bestaan sekswerkers uit het milieu te halen. Hun mening staat dan ook lijnrecht op de ideeën van *harm reduction* waarbij het geenszins de bedoeling is ervoor te zorgen dat sekswerkers stoppen met hun werk.

8.3. Genderspecifieke bijstand?

Op de vraag of er nood is aan een aparte hulpverlening die zich specifiek richt tot mannelijke sekswerkers, liepen de reacties uiteen. Sommige respondenten zien er het nut niet van in, aangezien er naar hun mening te weinig mannelijke sekswerkers zijn om het bestaan van dergelijke organisaties te rechtvaardigen. Daarnaast zou het volgens hen ook een vorm van discriminatie zijn ten aanzien van vrouwelijke sekswerkers, vermits zij dan geen beroep kunnen doen op dezelfde hulpinitiatieven.

Andere deelnemers daarentegen zijn wel voorstander van het idee, omdat masculiene sekswerkers volgens hen specifieke behoeften hebben en met welbepaalde problemen geconfronteerd worden, zoals het dubbele taboe dat zou heersen rond mannenprostitutie (VAN WESENBEECK, 2012) en de geringe mogelijkheid om te werken als mannelijke sekswerker in clubs, bars of wellnesscentra. Volgens twee respondenten hebben homoseksuele mannelijke sekswerkers het bovendien extra moeilijk, vermits er volgens hen aan deze groep sekswerkers vaker zaken gevraagd worden die als verregaand en zelfs als redelijk 'extreem' geïnterpreteerd kunnen worden. Beide heren zijn dan ook van mening dat er nogal snel van uit wordt gegaan dat sekswerk enigszins genormaliseerd zou zijn binnen de homocultuur en verwacht men daarom van homoseksuele mannelijke sekswerkers dat zij ingaan op alle mogelijke eisen, wat tot vele *harms* kan leiden.

Deze respondenten zijn er daarnaast ook van overtuigd dat mannelijke sekswerkers sneller naar hulpverlening durven toestappen wanneer er enkel mannen aanwezig zijn. Alhoewel het aantal deelnemers aan dit onderzoek te beperkt was om sluitende uitspraken te doen over deze kwestie, suggereren onze bevindingen, net zoals reeds werd aangehaald, dat mannelijke sekswerkers over een zekere specificiteit beschikken (zie eveneens VAN SAN, 2007; WEST, 1993; VAN WESENBEECK, 2012, WEITZER, 2009, BEYRER et al., 2015; ESTCOURT et al., 2000). Vandaar ook de noodzaak om in toekomstig wetenschappelijk onderzoek aandacht te besteden aan het nut van genderspecifieke hulpverlening, iets waar ook MINDEL & ESTCOURT (2001) voor pleiten.

9. CONCLUSIE

In dit onderzoek hebben we de beleving van *harm reduction* door mannelijke sekswerkers onderzocht. In het maatschappelijk maar ook wetenschappelijk debat komt de stem van de mannelijke sekswerker zelden aan bod, vandaar onze keuze om deze groep nu zelf aan het woord te laten.

Vooraleer conclusies te trekken, kunnen we niet anders dan stilstaan bij de beperkingen van deze studie. Het gaat hier namelijk om een zeer kleinschalig onderzoek, waardoor het aantal ondervraagden te beperkt is om veralgemeningen te maken en sluitende stellingen naar voren te schuiven. De respondenten werden bovendien enkel via internet gevonden, wat maakt dat bepaalde groepen niet bereikt werden. Bovendien zijn sekswerkers allesbehalve een homogene groep (SHAVER, 2005), nemen de meest kwetsbaren onder hen vaak niet deel aan wetenschappelijk onderzoek en is het dan ook zeer moeilijk om een representatieve sample te bekomen (SPICE, 2007). Tot slot draait het in deze studie om een beleavingsonderzoek over een enigszins beladen onderwerp, waardoor er sprake kan zijn van sociaal wenselijk antwoorden (SPICE, 2007; BENOIT et al., 2005). We moeten dan ook voorzichtig zijn bij de interpretatie van de resultaten. Desalniettemin hopen we met dit onderzoek te kunnen aantonen dat verder onderzoek naar de mannelijke sekswerker interessante inzichten kan opleveren voor zowel de hulpverlening als het beleid.

Wanneer het gaat over *harms*, dan wordt in de literatuur (WEITZER, 2007; SHAVER, 2000; JAMEL, 2011; MARQUES, 2011; JEAL & SALISBURY, 2007; SCOTT et al., 2005; PARSONS, KOKEN & BIMBI, 2007; MORRISON & WHITEHEAD, 2005; VAN NUNEN, GRYSELS & VAN HAL, 2012; CUSICK, 2006) vaak een onderscheid gemaakt tussen indoor sekswerk en straatprostitutie. Zij die *indoor* werken zijn vaker autonoom, hebben er zelf voor gekozen om het sekswerk te doen en zijn vaak goed georganiseerd op het vlak van hun werk en toegang tot de hulpverlening. Aan de andere kant zijn er dan de straatsekswerkers die vaak 'gedwongen' worden om aan sekswerk te doen (door anderen, uit financiële noodzaak, omwille van hun drugverslaving,...). KOKEN et al (2004) spreken in hun geval over *survival sex*. Deze sekswerkers hebben vaker te kampen

met risico's en vormen van geweld. Alhoewel wij het volkomen eens zijn met dit onderscheid, toont ons onderzoek aan dat de groep van mannelijke escorts (dus *indoor* werkers) ook niet homogeen is en zij ook niet allemaal over dezelfde kam geschoren mogen worden. Terwijl volgens MORRISON & WHITEHEAD (2005) escorts de volledige controle hebben over hun klanten, toont dit onderzoek dat dit niet altijd zo is. Onze resultaten wijzen op een onderscheid tussen de *parttime* en de *fulltime* indoor sekswerker. Voor zij die *parttime* actief zijn, is sekswerk, naar eigen zeggen, in hoofdzaak vertier: zij doen het voor hun eigen genot, ondervinden weinig *harms*, doen geen beroep op hulpverlening, zijn in staat voor zichzelf te zorgen en bezitten bijgevolg veel agency. Zij krijgen regelmatig mails of telefoontjes van hulporganisaties, maar willen eigenlijk liever met rust gelaten worden en zelf kunnen beslissen wanneer ze behoefte hebben aan bijstand. Deze groep komt dus het best overeen met het profiel van de *indoor* sekswerkers, zoals beschreven in de wetenschappelijke literatuur.

Daarnaast zijn er zij die het sekswerk *fulltime* beoefenen. Hun situatie lijkt minder rooskleurig: zij gaan voornamelijk voor geld seksuele diensten verlenen, worden wel geconfronteerd met schade, hebben nood aan hulpverlening en zijn grotendeels afhankelijk van het sekswerk, waardoor zij minder *agency* kunnen tentoonspreiden. Deze respondenten sluiten minder aan bij het profiel van de *indoor* sekswerkers, alhoewel zij toch allemaal *indoor* te werk gaan. Wij zijn dan ook eerder geneigd SPICE (2007) te volgen en sekswerk te aanschouwen als een spectrum met aan het ene uiterste de sekswerkers die hun activiteiten op vrijwillige basis verlenen, daarnaast nog een andere bron van inkomsten hebben en de volledige controle hebben en aan het andere uiterste zij die uit noodzaak met sekswerk starten en kwetsbaarder zijn.

De respondenten onderstrepen allen het bestaan van *harms* bij sekswerk en ontkennen geenszins het belang van *harm reduction*. Dat het huidige aanbod aan *harm reduction* initiatieven meer dan noodzakelijk is, daar zijn de sekswerkers het over eens. Wel pleiten zij voor een meer zichtbare hulpverlening, die 24u op 24u beschikbaar is, talrijker in aantal en op een anonieme en discrete wijze tewerk gaat.

Volgens SPICE (2007), VAN NUNEN, GRYSEELS, en VAN HAL (2012), SALOU, VRIEZENGA, & JONGETJES (2009) en LEURIDAN et al. (2005), zou men een 'op maat' gemaakte hulpverlening moeten voorzien, die aangepast is aan de behoeften van de individuele sekswerker en gebaseerd op zijn/haar professionele en sociale context. Of dit in de realiteit makkelijk te implementeren is, blijft nog maar de vraag. De hulpverleners in het onderzoek van VAN NUNEN, GRYSEELS, en VAN HAL (2012) wijzen immers op een gebrek aan geld, personeel en tijd.

Op de vraag of er nood is aan een hulpverlening die specifiek gericht is op mannen, werd er geen eenduidig antwoord bekomen. Toch toont wetenschappelijk onderzoek aan dat er naast grote gelijkenissen tussen mannelijke en vrouwelijke sekswerkers, ook belangrijke verschillen bestaan, waarmee best rekening wordt gehouden wanneer men op een efficiënte manier bijstand wil verlenen. Verschillende onderzoekers waaronder BARAL et al. (2015) pleiten dan ook voor hulpprogramma's die zich exclusief richten tot mannelijke sekswerkers.

Met dit kleinschalig onderzoek wensen we aan te tonen dat het belangrijk is om stem te geven aan mannelijke sekswerkers en hen te betrekken bij het samenstellen van het hulpverleningsaanbod. Verder kwalitatief onderzoek met deze groep is volgens ons dan ook aan te bevelen. Om het fenomeen van mannelijk sekswerk en de impact van beleidsinitiatieven zoals *harm reduction* beter te kunnen begrijpen, is hun verhaal onmisbaar.

REFERENTIES

- ALIAS (2016). *Samengevat Jaarverslag 2015*. Verkregen op 10 januari 2018, via <http://www.alias-bru.be/alias-2/jaarverslag/?lang=nl>
- ANDERSON, S. (2002). Prostitution and sexual autonomy: Making sense of the prohibition of prostitution. *Ethics*, 112(4), 748-780.
- BARAL, S., FRIEDMAN, M. R., GEIBEL, S., REBE, K., BOZHINOV, B., DIOUF, D., SABIN, K., HOLLAND, C.E., CHAN, R., & CACERAS, C.F. (2015). Male sex workers: practices, contexts, and vulnerabilities for HIV acquisition and transmission. *The Lancet*, 260-273.
- BARNETT, L., & CASAVANT, L. (2011). *Prostitution: A Review of Legislation in Selected Countries*. Ottawa, CA: Library of Parliament.
- BENOIT, C., JANSSON, M., MILLAR, A., & PHILLIPS, R. (2005). Community-Academic research on hard-to-reach population: benefits and challenges. *Qualitative Health Research*, 263-282.
- BEYENS, K., & TOURNEL, H. (2009). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In T. DECORTE, & D. ZAITCH (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 199-232). Leuven: Acco.
- BEYRER, C., CRAGO, A.L., BEKKER, L.G., BULTER, J., SHANNON, K., KERRIGAN, D., DECKER, M.R., BARAL, S.D., POTEAT, T., WIRTZ, A.L., WEIR, B.W., BARRÉ-SINOSSI, F., KAZATCHIKINE, M., SIDIBÉ, M., DENHE, K., BOILY, M., & STRATHDEE, S. (2015). An action agenda for HIV and sex workers. *The Lancet*, 287-301.
- BINDEL, J., BROWN, L., EASTON, H., MATTHEWS, R., & REYNOLDS, L. (2012). *Breaking down the barriers: A study of how women exit prostitution*. Londen: Eaves and London South Bank University.
- BOELS, D. (2014). The Challenges of Belgian Prostitution Markets as Legal Informal Economies: An Empirical Look Behind the Scenes at the Oldest Profession in the World. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 1-23.
- BOYSPROJECT (2016). *BOYSPROJECT*. Verkregen op 10 januari 2018, via www.boysproject.be
- BREWIS, J., & LINSTAD, S. (2000). 'The Worst Thing is the Screwing' (1): Consumption and the Management of Identity in Sex Work. *Gender, Work and Organization*, 84-97.
- CHURCH, S., HENDERSON, M., BARNARD, M., & HART, G. (2001). Violence by clients towards female prostitutes in different work settings: questionnaire survey. *BMJ*, 524-525.
- CUSICK, L. (2006). Widening the harm reduction agenda: From drug use to sex work. *International Journal of Drug Policy*, 3-11.
- CUSICK, L., MARTIN, A., & MAY, T. (2003). *Vulnerability and involvement in drug use and sex work*. Londen: Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
- DEADY, G. (2011). The Girl Next Door: A Comparative Approach to Prostitution Laws and Sex Trafficking Victim Identification Within the Prostitution Industry. *Washington & Lee Journal of Civil Rights & Social Justice*, 515-555.
- DECORTE, T., STOFFELS, I., LEURIDAN, E., VAN DAMME, P., & VAN HAL, G. (2011). *Middelengebruik onder sekswerkers in België: Een kwantitatieve en kwalitatieve studie in vijf sectoren van de seks-industrie*. Gent: Academia Press.
- DITMORE, M. (2013). *When sex work and drug use overlap: Considerations for advocacy and practice*. Londen: Harm Reduction International.
- DONEGAN, C. (1996). Prostitutes can help prevent transmission of HIV. *Nursing Times*, 38-39.
- ENTRE2. (2016). *Entre2 Bruxelles*. Verkregen op 10 januari 2018, via www.entre2.org
- ESPACE, P. (2016). *Espace P*. Verkregen op 10 januari 2018, via <http://espacep.be/>
- ESTCOURT, C., MARKS, C., ROHRSCHEIM, R., JOHNSON, A.M., DONOVAN, B., & MINDEL, A. (2000). HIV, sexually transmitted infections, and risk behaviours in male commercial sex workers in Sydney. *Sexually Transmitted Infections*, 294-298.
- GHAPRO (2016). *Jaarrapport 2015*. Verkregen op 10 januari 2018, via http://www.ghapro.be/nl/ghapro-publicaties_jaarrapporten.html

- GOODE, E. (2014). *Drugs in American Society*. New York: McGraw-Hill Education.
- HARCOURT, C., & DONOVAN, B. (2005). The many faces of sex work. *Sexually Transmitted Infections*, 201-206.
- HARDING, R. (2005). *Sex Work: Abuse or Choice?* Nottingham: Framework Housing Association.
- HUNT, N., ASHTON, M., LENTON, S., MITCHESON, L., NELLES, B., & STIMSON, G. (2003). *A review of the evidence-base for harm reduction approaches to drug use*. Londen: Forward Thinking on Drugs.
- ICAR (2016). *Icar Wallonie*. Verkregen op 10 januari 2018, via www.icar-wallonie.be
- JAMEL, J. (2011). An Investigation of the Incidence of Client-Perpetrated Sexual Violence Against Male Sex Workers. *International Journal of Sexual Health*, 63-78.
- JANA, S., ROJANAPITHAYAKORN, W., & STEEN, R. (2006). Harm reduction for sex work. *The Lancet*, 814.
- JEAL, N., & SALISBURY, C. (2004). A health needs assessment of street-based prostitutes: cross-sectional survey. *Journal of Public Health*, 147-151.
- JEAL, N., & SALISBURY, C. (2007). Health needs and service use of parlour-based prostitutes compared with street-based prostitutes: a cross-sectional survey. *BJOG*, 875-881.
- JEAL, N., SALISBURY, C., & TURNER, K. (2008). The multiplicity and interdependency of factors influencing the health of street-based sex workers: a qualitative study. *Sexually Transmitted Infections*, 381-385.
- JEAN, R. (2010). L'approche de réduction des méfaits appliquée à la prostitution: un problème conceptuel? *Perspectives Etudiantes Féministes*, 222-242.
- KINNEL, H. (2004). Violence and sex work in Britain. In DAY, S., & WARD, H. (Eds.), *Sex Work, Mobility and Health in Europe* (pp. 179-197). London: Kegan and Paul.
- KOKEN, J., BIMBI, D., & HALKITIS, P. (2004). The Experience of Stigma in the Lives of Male Internet Escorts. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 13-32.
- KOKEN, J., BIMBI, D., & PARSONS, J. (2010). Male and Female Escorts: A Comparative Analysis. *Sex for sale: prostitution, pornography, and the sex industry*, 205-232.
- LAZARUS, L., DEERING, K.N., NABESS, R., GIBSON, K., TYNDALL, M.W., & SHANNON, K. (2012). Occupational Stigma as a Primary Barrier To Health Care For Street-Based Sex Workers in Canada. *Culture, Health & Sexuality*, 139-150.
- LEE-GONYEA, J. (2009). Laid to order: male escorts advertising on the Internet. *Deviant Behavior*, 321-348.
- LEURIDAN, E., WOUTERS, K., STALPAERT, M., & VAN DAMME, P. (2005). Male sex workers in Antwerp, Belgium: a descriptive study. *International Journal of STD & AIDS*, 744-748.
- LI, Q., LI, X., & STANTON, B. (2010). Alcohol Use Among Female Sex Workers and Male Clients: An Integrative Review of Global Literature. *Alcohol & Alcoholism*, 188-199.
- LUITJENS, S. (2017). *Male Sex Work Handbook*. Verkregen op 10 januari 2018, via <http://harmreduction.org/publication-type/manual/male-sex-work-handbook/>
- MAESSCHALK, J. (2009). Methodologische kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek. In T. DECORTE, & D. ZAITCH (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 120-145). Leuven: Acco.
- MARQUES, O. (2011). From Pathology to Choice – Regulatory Discourses and the Historic Conflation of Homosexuality and Male Sex Work. *Culture, Society & Masculinities*, 160-175.
- MAYAUD, P., & MABEY, D. (2004). Approaches to the control of sexually transmitted infections in developing countries: old problems and modern challenges. *Sexually Transmitted Infections*, 174-182.
- McKEGANEY, N. (1994). Prostitution and HIV: what do we know and where might research be targeted in the future? *AIDS*, 1215-1226.
- MINDEL, A., & ESTCOURT, C. (2001). Sexual health education for male sex workers. *Lancet*, 1148.

- MOFFATT, P., & PETERS, S. (2004). Pricing personal services: an empirical study of earnings in the UK prostitution industry. *Scottish Journal of Political Economy*, 675-690.
- MORRISON, T., & WHITEHEAD, B. (2005). Strategies of Stigma Resistance Among Canadian Gay-Identified Sex Workers. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 169-179.
- MOSSMAN, E. (2007). *International Approaches to Decriminalising or Legalising Prostitution*. Wellington: Ministry of Justice.
- NAGOT, N., OUANGRÉ, A., OUEDRAOGO, A., CARTOUX, M., HUYGENS, P., DEFER, M.C., ZÉKIBA, T., MEDA, N., & VAN DE PERRE, P. (2002). Spectrum of commercial sex activity in Burkina Faso: classification model and risk of exposure to HIV. *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*, 517-521.
- O'CONNELL DAVIDSON, J. (1998). *Prostitution, Power and Freedom*. Oxford: Polity Press.
- OUTSHOORN, J. (2001). Debating Prostitution in Parliament. A Feminist Analysis. *The European Journal of Women's Studies Copyright*, 472-490.
- OVERS, C., & HUNTER, A. (2014). *Making Sex Work Safe*. Edinburgh: Global Network of Sex Work Projects.
- PADILLA, M., CASTELLANOS, D., GUILAMO-RAMOS, V., REYES, A.M., SANCHEZ MARTE, L.E., & SORIANO, M.A. (2008). Stigma, social inequality, and HIV risk disclosure among Dominican male sex workers. *Social Science and Medicine*, 380-388.
- PARSONS, J., KOKEN, J., & BIMBI, D. (2007). Looking Beyond HIV: Eliciting Individual and Community Needs of Male Internet Escorts. *Journal of Homosexuality*, 219-240.
- PASOP (2016). *Pasop*. Verkregen op 10 januari 2018, via http://users.skynet.be/pasop/hoe_gaan_wij_te_werk.html
- REED, E., GUPTA, J., BIRADAVOLU, M., DEVIREDDY, V., & BLANKENSHIP, K.M. (2010). The context of economic insecurity and its relation to violence and risk factors for HIV among female sex workers in Andhra Pradesh, India. *Public Health Reports*, 81-89.
- REKART, M. (2005). Sex-work harm reduction. *The Lancet*, 2123-2134.
- SALOU, D., VRIEZENGA, T., & JONGETJES, G. (2009). *Een onzichtbare schaduw. Jongensprostitutie in Utrecht*. Utrecht: Stichting Stade.
- SANDERS, T. (2004). Controllable Laughter: Managing Sex Work through Humour. *Sociology*, 273-291.
- SANDERS, T. (2007). Protecting the health and safety of female sex workers: the responsibility of all. *BJOG*, 791-793.
- SANDERS, T., & CAMPBELL, R. (2007). Designing out vulnerability, building in respect: violence, safety and sex work policy. *The British Journal of Sociology*, 1-19.
- SCHULZE, E., CANTO, S., MASON, P., & SKALIN, M. (2014). *Sexual exploitation and prostitution and its impact on gender quality*. Brussels: Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament.
- SCHWARZENBACH, S. (1990). Contractarians and feminists debate prostitution. *NYU Review Law & Social Change*, 103-130.
- SCOTT, J., MINICHELLO, V., MARINO, R., HARVEY, G.P., JAMIESON, M., & BROWNE, J. (2005). Understanding the New Context of the Male Sex Work Industry. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-23.
- SHANNON, K., RUSH, M., SHOVELLER, J., ALEXSON, D., GIBSON, K., & TYNDALL, M.W. (2008). Mapping violence and policing as an environmental-structural barrier to health service and syringe availability among substance-using women in street-level sex work. *The International Journal of Drug Policy*, 140-147.
- SHAVER, F. (2005). Sex Work Research – Methodological and Ethical Challenges. *Journal of Interpersonal Violence*, 296-319.

- SHAVER, F., & WEINBERG, M. (2002). Outing the stereotypes: A comparison of hightrack strolls in Montreal, Toronto, and San Francisco. *Annual Meeting Society for the Scientific Study of Sex*. Montreal.
- SHRAGE, L. (1989). Should Feminists Oppose Prostitution. *Ethics*, 347-361.
- SPICE, W. (2007). Management of sex workers and other high-risk groups. *Occupational Medicine*, 322-328.
- THUKRAL, J., DITMORE, M., & MURPHY, A. (2005). *Behind Closed Doors. An Analysis of Indoor Sex Work in New York City*. New York: Sex Workers Project at the Urban Justice Center.
- UY, J.M., PARSONS, J.T., BIMBI, D.S., KOKEN, J.A., & HALKITIS, P.N. (2004). Gay and Bisexual Male Escorts Who Advertise on the Internet: Understanding Reasons for and Effects of Involvement in Commercial Sex. *International Journal of Men's Health*, 11-26.
- VAN DEN HAZEL, R., LESGER, D., PETERS, T., & VAN OIJEN, S. (2008). *Prostitutie Brussel in Beeld – Bouwstenen voor een Integraal Prostitutiebeleid*. Arnhem: Seinpost Adviesbureau BV – Erasmus Hogeschool Brussel m.m.v. Katholieke Universiteit Leuven.
- VAN GELDER, P. (2015). Het smalle groepsvaandel van mannelijke sekswerkers. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 133-152.
- VAN LOON, T. (2010). Opvattingen, hulpverlening en wetgeving ten aanzien van prostitutie in België. *Ethiek & Maatschappij*, 104-126.
- VAN NUNEN, K., GRYSELS, C., & VAN HAL, G. (2012). *Effectonderzoek naar preventie bij sekswerkers*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- VAN SAN, M. (2007). *Schone schijn bedriegt. Over opbloeiende prostitutie in de rafelrand*. Rotterdam: Risbo.
- VAN WESENBEECK, I. (2005). Burnout Among Female Indoor Sex Workers. *Archives of Sexual Behaviour*, 627-639.
- VAN WESENBEECK, I. (2012). Prostitution Push and Pull: Male and Female Perspectives. *The Journal of Sex Research*, 11-16.
- WAGENAAR, H., ALTINK, S., & AMESBERGER, H. (2013). *Complexiteit en uitdagingen van prostitutiebeleid. Internationaal vergelijkend onderzoek naar prostitutiebeleid in Nederland en Oostenrijk*. Den Haag: Platform 31.
- WAHAB, S. (2005). Guest editor's introduction. *Journal of Interpersonal Violence*, 263-269.
- WEITZER, R. (2007). Prostitution as a form of work. *Sociology Compass*, 143-155.
- WEITZER, R. (2009). Legalizing Prostitution: Morality Politics in Western Australia. *British Journal of Criminology*, 88-105.
- WEITZER, R. (2009). Sociology of Sex Work. *Annual Review of Sociology*, 213-234.
- WEST, J. (1993). *Male Prostitution*. New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- WEST, J. (2000). Prostitution: Collectives and the Politics of Regulation. *Gender, Work and Organization*, 106-118.
- WIJERS, M. (2004). Criminal, victim, social evil or working girl: legal approaches to prostitution and their impact on sex workers. In R. OSBORNE (Ed.), *Trabajador@s del sexo: derechos, migraciones y tráfico en el siglo XXI*. Barcelona: Bellaterra.
- WILLIAMSON, C., & CLUSE-TOLAR, T. (2002). Pimp-Controlled Prostitution. *Violence Against Women*, 1074-1092.
- WINDELINCKX, T. (2014). *Dossier Harm Reduction*. Brussel: VAD.
- WOOTTON, R. (2007). Harm Reduction Frameworks in Sex Worker Peer Education. *18th International Harm Reduction Conference*. Warsaw.
- ZATZ, N. (1997). Sex work/sex act: Law, labor, and desire in constructions of prostitution. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 22(2), 277-308.